

27.2.2015

Dnrot 926/4/14 ja 4371/4/14

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteri Anu Rita

VANGIN RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMAN SEURANTA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli ensimmäisessä kirjeessään rangaistusajan suunnitelmaansa tehtyä merkintää, josta ei käynyt ilmi, kuka sen oli tehnyt ja milloin se oli tehty. Kyse oli merkinnästä, jonka mukaan rikollisesta elämäntavasta ja toiminnasta irtautuminen ei ollut edennyt eikä toteutunut. Kantelija katsoi, että viranomaisen tulisi laittaa nimensä ja päivämäärä asiakirjoihin tekemiinsä merkintöihin, jotta tiedetään, kenelle merkinnästä voi reklamoida. Kantelija katsoi myös, että vangilla on oikeus saada tieto, jos rangaistusajan suunnitelmaan lisätään merkintöjä ilman vangin läsnäoloa, ja että suunnitelma pitäisi täyttää vangin kanssa yhteistyössä. Kantelija totesi, ettei hänelle ole ilmoitettu kyseisistä merkinnöistä, vaan hän huomasi niiden ilmestyneen asiakirjoihin, kun hän pyysi tulostetta rangaistusajan suunnitelmasta. Lopuksi kantelija kertoi, että vastaavia mielivaltaisia merkintöjä on useilla vangeilla.

Kantelija kertoi toisessa kirjeessään, että hänen rangaistusajan suunnitelmansa oli päivitetty vasta 21.5.2014, vaikka hän oli tullut asuinosaan jo syyskuussa 2012. Kantelijan mukaan rikosseuraamusesimies oli ilmoittanut hänelle, että ”on turha päivitellä rangaistusajan suunnitelmaa vangeille, joilla on JR-merkintä”.

Kantelun liitteenä on kaksi asiointilomaketta, joilla kantelija on 3. ja 30.7.2014 tiedustellut päivitysten tekemisestä ja siitä, kuka niistä on vastuussa.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Selvitykset ja lausunnot

Ensimmäiseen kanteluun annetun rikosseuraamusesimies A:n selvityksen mukaan kantelijalle oli laadittu rangaistusajan suunnitelma 13.9.2012. Hän oli kieltäytynyt allekirjoittamasta sitä. Tavoitteet ovat olleet arviointikeskuksen asettamia. Vankilaviranomaiset kirjaavat vangin rangaistusajan suunnitelmaan merkintöjä myös ilman vangin läsnäoloa, koska suunnitelmaa on seurattava ja tarkasteltava vähintään kolme kertaa vuodessa huolimatta siitä, onko vanki ollut halukas tai kieltäytynyt allekirjoittamasta rangaistusajan suunnitelmaansa. Kantelijan kanssa on käyty läpi hänen rangaistusajansuunnitelmansa sisältöä usean eri vankilavirkamiehen kanssa ja näistä keskusteluista on laitettu merkinnät hänen rangaistusajan suunnitelmaansa.

Ensimmäiseen kanteluun annetun Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnon mukaan vankitietojärjestelmän teknisestä toteutustavasta johtuen nimitunniste ja kirjauksen päivämäärä eivät kantelussa tarkoitetussa suunnitelman kohdassa näy vangille rangaistusajansuunnitelmasta annettavassa tulosteessa. Järjestelmästä on kuitenkin nähtävissä, että rikollisesta elämäntavasta ja toiminnasta irtautumista koskevassa kohdassa on merkintä ”22.1.2014/ ei merkintää tavoitteena olevasta yksilötyöstä, [nimikirjaimet poistettu], rse, Riv”. keskushallintoyksikön mukaan vanki saa halutessaan tiedon merkintöjen tekijästä ja merkitsemisen ajankohdasta siten, että vanki voi pyytää saada nähdä tiedot tietokoneen näytöltä.

Keskushallintoyksikön mukaan rangaistusajan suunnitelmaan tehtävät merkinnät tulisi pyrkiä tekemään aina ensisijaisesti yhteisymmärryksessä vangin kanssa. Vangin kieltäytyessä allekirjoittamasta rangaistusajan suunnitelmaa ja ollessa tehtävistä merkinnöistä eri mieltä, merkintöjen yksipuolisesta tekemisestä virkamiehen toimesta tulisi joka tapauksessa aina informoida vankia.

Lopuksi keskushallintoyksikkö toteaa, ettei merkintöjen perusteella vaikuta olevan täysin yksiselitteistä, voidaanko pelkästään sillä perusteella, ettei kantelijalla ole merkintää tavoitteena olevasta yksilötyöstä sanoa, ettei kantelijalle asetettu tavoite rikollisesta elämäntavasta ja toiminnasta irtautumisesta ole edennyt eikä toteutunut, kun toisaalta kantelija kuitenkin on osallistunut toimintaan ja koulutukseen.

Toisessa kantelussa kantelun kohteeksi oli nimetty rikosseuraamusesimies B. B:n selvityksen mukaan hän ei ole missään vaiheessa ollut kantelijan rangaistusajansuunnitelmasta ensi sijaisesti seurantavastuussa oleva virkamies. Kantelussa esitettyyn JR-merkintää koskevaan väitteeseen liittyen B toteaa, ettei hän missään tapauksessa ole kieltäytynyt virkatehtävistä tai jättänyt rangaistusajan suunnitelmien seurantaan tekemättä vangin taustasta tai rikollisuudesta saatujen tietojen perusteella. B:n selvityksestä käy ilmi, että hän on tehnyt kantelussa mainitut 21.5.2014 tehdyt kirjaukset rangaistusajan suunnitelmaan ensi sijaisessa seurantavastuussa olevan virkamiehen poissaolon vuoksi. Selvityksessä todetaan edelleen, että vankia ei ole nimenomaisesti otettu haastateltavaksi suunnitelman seurannassa, jos vangilla ei ole henkilökohtaisesti erityistä tarvetta tai teknisessä suunnitelman seurannassa ei ilmene mitään erityistä syytä käydä palaveria vangin kanssa.

Rikosseuraamusesimies A on antanut toiseen kanteluun selvityksen, jonka mukaan hän on ollut kantelijan rangaistusajan suunnitelmasta vastaava rikosseuraamusesimies kantelijan asuinostojen perusteella. Kantelija asutettiin kyseiselle osastolle 17.9.2012. A kertoo rikosseuraamusesimiesten keskustelevan vankien kanssa päivittäin ja myös kantelijan kanssa hän on ollut vuorovaikutuksessa suullisesti useita kertoja. Varsinainen rangaistusajan suunnitelmaan liittyvä päivityskeskustelu käytiin hänen mukaansa ensimmäisen kerran kuitenkin vasta 9.2.2014. A:n mukaan merkinnät rangaistusajan suunnitelmassa kertovat, että kantelijan asuminen ja työtoimintaan osallistuminen ovat edistyneet, joten ilman vangin henkilökohtaista tarvetta ei ole aiemmin ollut syytä käydä keskustelua hänen rangaistusajan suunnitelmansa etenemisestä.

Rikosseuraamusalueen aluekeskus on antanut toiseen kanteluun lausunnon, jossa se toteaa yhtyvänsä keskushallintoyksikön näkemykseen (selostettu edellä), jonka mukaan merkinnät tulee pyrkiä tekemään yhteisymmärryksessä vangin kanssa ja vangin kieltäytyessä allekirjoittamasta tai ollessa eri mieltä, vanki tulee joka tapauksessa informoida merkinnästä. Aluekeskuksen mukaan merkinnöistä voidaan todeta, ettei suunnitelmaa ole ennen vuotta 2014 päivitetty kolmea kertaa vuodessa.

Aluekeskus katsoo, että rangaistusajan suunnitelma tulee ottaa päivitettäväksi kolme kertaa vuodessa, vaikka suunnitelmassa ei olisi kirjauksia toteutuneesta toiminnasta tai niitä olisi vähän, tai vaikka vangin kanssa keskustellaan ja ollaan vuorovaikutuksessa muuten.

3.2

Oikeusohjeita

Vankeuslain 1 luvussa säädetään vankeuden täytäntöönpanon tavoitteista.

2 §

Vankeuden täytäntöönpanon tavoite

Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana.

Vankeuslain 4 luvussa ja vankeudesta annetun valtioneuvoston asetuksen 19 §:ssä säädetään rangaistusajan suunnitelmasta.

4 luku

7 §

Suunnitelman laatimismenettely

Arviointikeskus laatii rangaistusajan suunnitelman. Suunnitelmaa tarkennetaan siinä vankilassa, johon vanki sijoitetaan.

Suunnitelma valmistellaan yhteistyössä vangin kanssa. Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä vangin suostumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa viranomaisten, muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa. Vangin yhteiskuntaan sijoittumisen parantamiseksi vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa on lisäksi vangin suostumuksella oltava tarpeen mukaan yhteistyössä vangin koti- tai asuinkunnan sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten kanssa.

Suunnitelman toteutumista on seurattava. Suunnitelma on otettava uudelleen käsiteltäväksi säännöllisin väliajoin sekä myös, jos sitä ei noudateta. Suunnitelman seuraamisesta vastaa tähän tehtävään määrätty Rikosseuraamuslaitoksen virkamies.

19 §

Rangaistusajan suunnitelman laatiminen, toteuttaminen ja seuranta

Rangaistusajan suunnitelman laatii sijoittajayksikkö. Suunnitelman täytäntöönpanosta ja tarkentamisesta vastaa sijoitusvankila. Sijoitusvankila huolehtii myös niistä valmisteluista, joita vangin päästäminen valvottuun koevapauteen tai ehdonalaiseen vapauteen edellyttävät.

Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumista on vankilassa seurattava ja se on otettava tarkasteltavaksi vähintään kolme kertaa vuodessa.

Jos täytäntöönpanossa todetaan välttämättömäksi poiketa rangaistusajan suunnitelmassa vahvistetuista tavoitteista, vankilan on tehtävä sijoittajayksikölle esitys suunnitelman muuttamisesta. Samoin on meneteltävä, jos suunnitelman noudattaminen edellyttää vangin siirtämistä toiseen vankilaan, jollei sijoittajayksikkö ole siirtänyt toimivaltaa asiassa vankilalle.

3.3

Kannanotto

Katson vankilassa menetellyn virheellisesti siinä, ettei kantelijan rangaistusajan suunnitelmaa ole vuoden 2012 syyskuun ja vuoden 2014 alkupuolen välisenä aikana päivitetty asetuksen edellyttämin tavoin vähintään kolme kertaa vuodessa. Lisäksi virheellisesti on menetelty, kun

kantelijaa kuulematta ja tälle edes merkinnästä kertomatta rangaistusajan suunnitelmaan on kirjattu, ettei rikollisesta elämäntavasta ja toiminnasta irtautuminen ole edennyt tai toteutunut.

Vankeuslain mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallinnan ja sijoittumista yhteiskuntaan. Yhtenä tämän tavoitteen saavuttamista tukevana työvälineenä on vangin rangaistusajan suunnitelma. Jotta vangin elämänhallinnan ja yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen olisi tehokasta, vankia tulee vankilassa pyrkiä ohjaamaan rangaistusajan suunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden suuntaan ja tukemaan häntä niiden saavuttamisessa. Nähdäkseni rangaistusajan suunnitelman päivitysvastuu on asetettu juuri tässä tarkoituksessa, osaltaan edistämään ja palvelemaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitetta. Vankeuslain tavoitteiden näkökulmasta ei ole riittävä, että arviointikeskuksessa on rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa asetettu tavoitteet, vaan niiden edistymistä on seurattava vankilassa yhteistyössä vangin kanssa.

Vankeuslain esitöissä on todettu muun seuraavaa.

6 §. *Rangaistusajan suunnitelma.* Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi rangaistusajan suunnitelmasta. Tämä suunnitelma olisi yksi tärkeimmistä välineistä, jolla kunkin vangin vankeusajasta pyrittäisiin tekemään ennustettava, suunnitelmallinen ja vaikuttava vankeusprosessi.

- - -

Vankia pyrittäisiin kannustamaan osallistumaan sellaiseen toimintaan, jolla pystytään vaikuttamaan vähentävästi vangin uusintarikollisuuteen ja parhaiten parantamaan hänen toimintakykyään.

- - -

Jotta järjestelmä toimisi aukottomasti käytännössä, 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että kullekin vangille tehtävän suunnitelman seuraaminen uskottaisiin nimetylle virkamiehelle, joka olisi tarpeen mukaan yhteydessä sijoittajyksikköön. Sijoittajyksikön ja nimetyn virkamiehen vastuulla olisi myös huolehtia siitä, että suunnitelma ja siinä olevat tiedot välittyvät toiseen laitokseen vangin siirron yhteydessä sekä vastaavasti vapaudessa toimiville viranomaisille ja yhteistyötahoille ehdonalaan vapautteen siirryttäessä.

Suunnitelman toteutumista olisi 3 momentin mukaan seurattava säännöllisin väliajoin, jotka riippuisivat yksittäisestä tilanteesta ja vangin olosuhteista. Suunnitelma olisi kuitenkin otettava uudelleen tarkasteltavaksi aina, jos käy ilmi, ettei sitä noudateta. (HE 263/2004, s. 148–149)

Vankeuslain mukaan suunnitelma on otetta uudelleen käsiteltäväksi säännöllisin väliajoin. Vankia kuulematta tapahtuva ”suunnitelman tekninen seuranta” ei ole uudelleen käsittelemistä. Tavoitteisiin pyrkiminen, vangin ohjaaminen ja tukeminen, voi toteutua vain olemalla vangin kanssa vuorovaikutuksessa. Vankilan velvollisuus on pyrkiä toteuttamaan suunnitelman tavoitteita yhteistyössä vangin kanssa. On vastoin vankeuslakia ja rangaistusajan suunnitelman tarkoitusta, jos suunnitelman seuranta toteutetaan ”teknisenä seurantakirjauksena”, joita vankilassa on tehty. Nähdäkseni seurannassa tulee olla kyse nimenomaan vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä vangin kanssa. Jotta seurannan tavoite toteutuisi tehokkaasti, vangilla tulee olla tilaisuus keskustella asetetuista tavoitteista ja niiden toteutumisesta, esittää omia näkemyksiään tilanteesta sekä saada tarpeen mukaan ohjausta ja neuvontaa siitä, miten tavoitteisiin on mahdollista edetä.

Selvyyden vuoksi totean, ettei vangin tilannetta koskeville ”teknisille” kirjauksille nähdäkseni ole sinänsä estettä, mutta ne eivät voi korvata vähintään kolme kertaa vuodessa tapahtuvaa suunnitelman seurantaa, jonka tulee olla aktiivinen vuorovaikutteinen tilanne vangin kanssa.

Ymmärrän, että kaikki vangit eivät ole halukkaita yhteistyöhön tai eivät ole sitoutuneita asetettuihin tavoitteisiin. Tämä ei poista vankilan velvollisuutta pyrkiä toteuttamaan vankeuslain tavoitteita kaikkien vankien osalta. Myös suunnitelmaan alun perin

sitoutumattoman vangin kanssa tulee säännöllisesti keskustella siitä, näkeekö hän tilanteen edelleen samalla tavoin, ja pyrkiä vaikuttamaan asiaan.

Totean vielä kantelijan tilanteesta ja vankilan menettelylle esittämistä perusteista seuraavan.

Selvityksessä on vedottu siihen, ettei kantelija ole suostunut allekirjoittamaan hänelle laadittua rangaistusajan suunnitelmaa eikä hän ole ollut arviointikeskuksen virkamiesten kanssa samaa mieltä suunnitelman sisällöstä. Kuten edellä totesin, seurannan tarkoitus on myös tällaisissa tilanteissa, tai ehkä jopa erityisesti tällaisissa tilanteissa, selvittää, mikä vangin näkökanta kyseisellä hetkellä on, ja mahdollisuuksien mukaan pyrkiä vaikuttamaan asiaan ja motivoimaan vankia. Tässä tapauksessa suunnitelma oli laadittu syyskuussa 2012 ja merkinnät vankia kuulematta oli tehty tammikuussa 2014.

Ensimmäisessä kantelussa arvostellussa merkinnässä todettiin, ettei rikollisesta elämäntavasta ja toiminnasta irtautuminen ole edennyt eikä toteutunut. Nähdäkseni juuri tällaisessa tilanteessa keskustelu vangin kanssa on olennaisen tärkeää. Seurannan tarkoitushan on paitsi todeta, eteneekö suunnitelma, myös vaikuttaa sen etenemiseen. Vaikka ei liene mahdollista vaikuttaa kaikkiin vankeihin ja heidän elämänvalintoihin, rangaistuksen täytäntöönpanon tavoitteena on kuitenkin yrittää sitä. Kantelijan osalta voidaan myös todeta, että rangaistusajan suunnitelman merkintöjen perusteella hän on vankeusaikanaan ollut kouluttautumisensa suhteen oma-aloitteinen ja kouluttautunut tavoitteellisesti.

Selvityksessä on kerrottu, että kantelijan kanssa on käyty läpi hänen rangaistusajan suunnitelmansa sisältöä usean eri virkamiehen kanssa ja näistä keskusteluista on laitettu merkinnät hänen rangaistusajan suunnitelmaansa. Käytettävissäni olevasta selvityksestä käy ilmi, että kantelijaa kuulematta tehty kantelussa arvosteltu päivitysmerkintä oli tehty 22.1.2014. Suunnitelmasta (päiväty 18.2.2014) käy ilmi, että ainoa suunnitelman osio, josta näkyy syyskuun 2012 ja 22.1.2014 välisenä aikana tehtyjä merkintöjä, on Koulutus ja työllisyys – osa, jossa on kaksi opettajan syyskuussa ja joulukuussa 2013 tekemää merkintää opiskelusta. Näin ollen suunnitelman merkinnät eivät tue selvityksessä kerrottua, jos sillä on tarkoitettu toimintaa päivitysmerkintää 22.1.2014 edeltävältä ajalta. Sen jälkeen, helmikuussa 2014 suunnitelmaan on tehty muutamia uusia merkintöjä.

Voin yhtyä keskushallintoyksikön ja aluekeskuksen näkemykseen, että vangille tulee kertoa tehdyistä päivityksistä. Kun rangaistusajan suunnitelman seuranta tehdään vangin kanssa keskustellen, mitä laki nähdäkseni edellyttää, ei voi edes tulla kantelussa kyseessä olevaa tilannetta, jossa vanki ei tiedä, kuka ja milloin on tehnyt päivitysmerkinnät.

Nähdäkseni hyvän hallinnon periaatteen mukaista olisi, että päivitysmerkintöjen tekijä käy ilmi myös vangille tulostettavasta rangaistusajan suunnitelman kappaleesta. Saatan tämän käsitykseni Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tietoon vankitietojärjestelmän kehittämistyössä huomioon otettavaksi.

Voin yhtyä myös siihen aluekeskuksen esittämään, että vangin tiedusteluun annetussa vastauksessa tulee olla vastauksen antajan nimi. Jälkimmäisessä kantelussa liitteenä olevista asiointilomakkeista toisesta nimi puuttui.

Siltä osin kuin kantelija esitti rikosseuraamusesimiehen kieltäytyneen rangaistusajan suunnitelman päivittämisestä vedoten kantelijan yhteyksiin järjestäytyneeseen rikollisuuteen, kantelijan väite jää näyttämättä. Mainittu rikosseuraamusesimies on kiistänyt väitteen eikä asiaan ole saatavissa muuta selvitystä.

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsitykset menettelyn virheellisyydestä vankilan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän vankilan johtajalle ja rikosseuraamusesimies A:lle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän jäljennöksen päätöksestäni myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle vankitietojärjestelmän kehittämistyössä huomioon otettavaksi.